

Marshall McLuhan halálára

Nyugati lapokban olvastuk a hírt: 69 éves korában meghalt a *Gutenberg-galaxis* végpusztulásának prófétája. Művei a hatvanas évek végén — mint ismeretes — nagy vihart kavartak, különösen a könyvtárosok körében, akik körmük szakadtáig tagadták igazát, de akiket a McLuhan-i igék mélyreható önvizsgálatra is készítettek. (Gondoljunk csak például az 1972. évi budapesti IFLA közgyűlésre, amelynek központi témája volt az olvasás jelentősége a változó világban.) Ki volt ez az ember, akinek műveit oly sokat vitattuk? (Habár magyarul egyiket sem olvashattuk.) Aki szerette az aforizmákat, és — a kritikusi szerint csapnivaló — szójátékait s szentenciáit szenttelenül szórta a megöröknyödött emberiségre. Aki műveibe bele tudta szóni tagadhatatlanul bőséges ismeretanyagát: a klasszikus és a modern fizikától *Cézanne*-on át egészen a délszláv balladákig. Ki volt ez az ember, akit egyesek (nem véletlenül: a reklámszakemberek) új *Archimedes*nek, mások *Spengler*nek, megint mások egyszerűen köklörnek tartottak?

Bármilyen meglepő is: voltaképpen iróadalomtudós volt, egyetemi tanár, saját katedrával. Az edmontoni (Kanada) születésű McLuhan a cambridge-i egyetemen tanult és doktorált. 1937-ben már egyetemi oktató, megírja első könyveit (később megtagadja őket), tanít, előbb az USA-ban, majd Kanadában, 1952-től egyetemi tanár, és sorra publikálja műveit, amelyek közül a *Gutenberg-galaxis* (1962) és *A médium* [értsd: tömegközlési eszköz] *maga az üzenet* (1967) című veri fel a legnagyobb port. Ezekben és népes hallgatóság előtt tartott előadásaiban vázolta fel kommunikációs filozófiáját, amelynek alaptétele, hogy a tömegközlő eszköz — angolszász szóhasználat: „médium” — befolyásolja, megváltoztatja az ember magatartását, a társadalom fejlődését. Az ismerethordozó jellege a perdöntő és nem az általa közvetített üzenet tartalma. Vagyis: információszerszísi szokásaink meghatározóbbak, mint maga az információ. A televízió például — állította — kitörőhatetetlen hatást gyakorol a környezetében felnövekvő gyermekekre, mégpedig nem annyira a képernyőn látottakkal, hanem működési sajátosságaival. Fényével (amellyel a néző szembenéz, szinte azonosul vele: „Önmagad vagy a

készülék” — mondja McLuhan), a képi mondanivaló megszakítatlanságával, mozgásával és hangjával. Mindez a televízió nézést nemcsak látható, hanem hallható, sőt szinte már tapintható élménnyé avatja, szemben az olvasással, amely megreked a vizuális élmény szintjén. Következésképp: a kizárólag vizuális folyamaton alapuló olvasás (amelynek révén egyébként sem folyamatosan, hanem részekre, betűkre, szavakra bontva fogadjuk be az információkat) szűkszerűen elkülöníti egymástól az ismereteket. És — minthogy kizárja többi érzékszervünket a megismerés folyamatából — mintegy elidegeníti az embert saját, többi érzékszervétől. A nyomtatott szó a fejlődés egy szakaszában (*Gutenbergtől* az elektronikus korszakig: „Gutenberg-korszak”) progresszív szerepet játszott: hozzájárult a munkamegosztás, a szakosodás kifejlődéséhez, képessé tette az embert gépek alkotására, az elektromosság hasznosítására. Az utóbbi révén megteremtett elektronikus tömegközlő eszköz — a televízió — visszahelyezte polgárjogaiba többi érzékszervünket, sőt, azzal, hogy látni, hallani engedi a világ bármely más táján történeteket, a világot „globális faluvá” változtatta, amelyben azonban a könyv mindinkább fölöslegessé válik, funkcióját veszti.

Ez McLuhan számunkra meglehetősen komornak tűnő proféciájának lényege. Dióhéjban persze, hiszen megtoldható volna sok egyébbel („háborúelméletével”, a „hideg” és „forró” közlöszközők tanával, a hirdetések iránti vonzódásával — ugyanis állítása szerint a hirdetések valamennyi hírlap és folyóirat legjobb részei), számunkra azonban McLuhan mint az olvasás alkonyát leplezetlenül hirdető teoretikus a legemlékezetesebb. Elméletei természetesen vitathatók, vitattuk is eleget az elmúlt évtizedben. Ma már azonban bevallhatjuk, hogy elméleteink leglényegét illetően talán túlzottan optimisták voltunk: az olvasás jelentőségének változásáról nincsenek pontos adataink, a ráfordított időmennyiség azonban — a szabadidő mérlegek tanúsága szerint — csökkent. És az elektronikus korszak új „csoda-szerkezetei” — a videokazetta, a lokális televíziós hírmondó-hálózatok, háztartási számítógépek stb. — rövidesen hozzánk is betörnek...

Zircz Péter